

Kokemustieto osaksi kaupunkisuunnittelua

Jaettu kaupunki. Kaupunkitila kosmopoliittisena suojana (Helsingin yliopisto)

Kaupunkien julkiset ja puolijulkiset tilat ovat kohtaamisten paikkoja. Neutraalit ja positiiviset kohtaamiset näissä tiloissa tukevat arjen monikulttuurisuutta ja kaupunkilaisten yhdenvertaisuutta. Ulossulkevat tilat taas lisäävät kaupunkilaisten eriarvoisuutta. Tiloista voi tulla ullossulkevia esimerkiksi siksi, että ne koetaan pelottaviksi tai niissä on koettu rasismia.

Samat paikat voivat olla joissain tilanteissa vastaanottavia ja toisissa tilanteissa ullossulkevia tiloja. Kaupunkilaisten kokemuksellinen tieto tulee huomioida kaupunkisuunnittelussa aiempaa paremmin, jotta voimme ymmärtää paikkojen erilaisia merkityksiä erilaisista taustoista tuleville kaupunkilaisille.

Kaupunki kohtaamisten tiloina

Kulttuuristen erojen merkitysten muuttuminen ja osittainen häviäminen on nähty monikulttuuriselle yhteisölle myönteisenä kehityssuuntana. Tällainen tulkinta monikulttuurisuudesta yhdistetään usein juuri kaupunkielämään ja kaupunkien julkisiin ja puolijulkisiin tiloihin.

Sosiologi Elijah Anderson on kuvannut ilmiötä kosmopoliittisen suojan käsitteellä, jolla hän viittaa *kaupunkitiloihin, jotka kannustavat kaupunkilaisia kohtaamaan toisiaan positiivisella avoimuudella*. Samalla tilat tarjoavat mahdollisuuden havainnoida ja harjoitella erilaisista taustoista tulevien kaupunkilaisten kanssa elämistä. Jaettu kaupunki-hankkeessa selvitimme etnografisen kenttätöyön avulla kulttuuristen kohtaamisten arkisia muotoja metropolialueen kaupunkitiloissa.

Toteutimme tutkimuksen Kontulassa ja Vuosaareissa Helsingissä sekä Länsimäessä ja Myyrmäessä Vantaalla. Lisäksi tarkastelimme puolijulkisten tilojen merkitystä varsinkin nuorten kaupungissa toimimiselle Helsingin Kampissa ja Vantaan Tikkurilassa. Aineistomme koostuu haastatteluista ja havainnoinneista. Teimme havainnointia kohdealueilla sekä julkisissa että puolijulkisissa kaupunkitiloissa.

Havainnointipaikat valittiin osin niihin liittyvän esiympäristön pohjalta mutta myös haastatteluista saatujen tietojen perusteella.

Hankkeen päätteeksi järjestimme kaupunkisuunnittelusta vastaaville päättäjäille ja virkamiehille fokusryhmäkeskustelun kokemuksellisen tiedon merkityksestä kaupunkisuunnittelussa. Tähän ja sen rinnalla järjestettyihin yksilöhaastatteluihin osallistui kahdeksan henkilöä Helsingistä ja Vantaalta.

Kaupunkitila kokemuksena ja suunnittelun kohteena

Tutkimuksessa korostui *haastateltavien kokema tilojen tilannekohtainen ja sattumanvarainen luonne*. Sama kaupunkitila saatettiin kokea toisinaan kosmopoliittista suojaa ilmentävänä ja yhteisöllisenä, mutta toisaalta tilassa saatettiin kokea myös rasismia, minkä seurauksena sitä haluttiin vältellä.

Kokemuksia selittivät osaksi yksilön asemaan vaikuttavat intersektionaaliset tekijät, kuten *ikä, sukupuoli ja etninen tausta*. Erilaisen ulkoisten tekijöiden lisäksi kaupunkitilan kokemuksiin saattoivat vaikuttaa myös erilaiset sosiaalisen pääoman muodot, kuten sosiaaliset verkostot, jotka auttoivat ihmisiä jäsentämään kaupunkitilassa tapahtuneita kohtaamisia.

Yksilölliset kokemukset heijastavat aina myös yhteiskunnassa laajemmin esiintyviä rakenteita. Näin mahdollisten kosmopoliittisten suojien syntyminen on selvästi yhteydessä

maahanmuutosta käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun ja sen poliittisiin seurauksiin.

Maahanmuuttajataustaisten kaupunkilaisten haastatteluissa korostui *sosiaalisen tilan merkitys suhteessa fyysiseen ympäristöön*. Tämä heijastaa sosiaalisten suhteiden merkitystä, kun tiloja otetaan haltuun. Sosiaaliset suhteet määrittävät osaltaan, mitä paikkoja kaupungissa koetaan turvallisiksi ja siksi käytetään. Halu vältellä joitain paikkoja voi merkittävästi rajoittaa esimerkiksi kulkureittien tai vapaa-ajanviettopaikkojen valintaa.

Erilaisten arkielämän paikkojen ja reittien tunnistaminen oli haastateltavien mukaan osa uuteen asuinympäristöön tutustumista. Haastattelujen pohjalta kokemus lähiympäristön paikoista tutkimuskohteissa voitiin luokitella kolmeen ryhmään:

1) Korkean riskin paikat, joissa arjen rasismien kohtaaminen oli todennäköistä ja teki paikoista ja niiden lähiympäristöistä vältettäviä. Tällaisiksi mainittiin muun muassa lähiöravintolat ja julkisen liikenteen tilat.

2) Satunnaisten kohtaamisten paikat, joissa korostuivat neutraalit tai positiiviset kohtaamiset, kuten ostoskeskukset. Näiden paikkojen voidaan ainakin osin nähdä edustavan kosmopoliittisen suojan ajatusta.

3) Eriytyneet paikat, kuten esimerkiksi kerho- tai harrastustilat, jotka koettiin turvallisiksi ja omiksi mutta jotka eivät tukeneet kulttuurisia kohtaamisia kaupunkitilassa.

Ongelmallista on, jos kulttuurisen kohtaamisen paikoiksi muodostuvat ainoastaan kaupalliset, puolijulkiset tilat. Jos tilat ovat ennen kaikkea kuluttamisen paikkoja, se sulkee ulos osan kaupunkilaisista. Jos taas turvallisiksi koetut paikat muodostuvat kulttuuristen erojen pohjalta, muodostuu kaupunkitilasta tilkkutäkkimäinen, eikä kulttuurisia kohtaamisia luontevasti synny.

Tutkimusaineistomme osoittaa, että kulttuurisia kohtaamisia mahdollistavia, kaikkien turvalliseksi kokemia paikkoja tarvitaan kaupunkitilaan lisää.

Suunnitteluprosessissa ja päätöksenteossa mukana olevien kommentoissa korostui suunnittelutehtävien tiivistahtisuus ja omaksuttavan tiedon suuri määrä. Hiljaisten signaalien tunnistaminen vaatii kuitenkin läsnäoloa ja eri tahojen kuuntelemista, mihin nykyiset muodolliset suunnittelu- ja kehittämisjärjestelmät taipuvat huonosti. Erilaisten tiedon muotojen entistä parempi integraatio on tarpeen, jotta globaaleihin haasteisiin ja nopeisiin muutoksiin kaupunkiympäristöissä voidaan löytää mahdollisimman monia kaupunkilaisia tyydyttäviä ratkaisuja.

Yksi keskeinen osa tätä eri tietojen muodostamaa kokonaisuutta on *kokemustieto, joka huomioi eri taustoista tulevat kaupunkilaiset*. Kokemustietoa voidaan tuottaa etnografisessa prosessissa, jossa tutkija esimerkiksi haastatteluun ja havainnoimalla pyrkii nostamaan esiin erityisesti niiden kaupunkilaisten näkemyksiä, jotka muutoin jäävät suunnitteluprosessin ulkopuolelle.

Kaupunkitilojen yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi kaupunkilaisten sosiaalinen ja kulttuurinen moninaisuus tulisi ottaa huomioon kaupunkisuunnittelussa ja päätöksenteossa huomattavasti nykyistä laajemmin. Tällä hetkellä kokemustieto välittyy varsin pienen kaupunkilaisten ryhmän osalta, ja esimerkiksi kulttuurinen monimuotoisuus jää usein suunnitteluprosessissa huomioimatta.

Tarve kaupunkilaisten kokemusten laaja-alaisempaan hyödyntämiseen kuitenkin tunnistetaan myös kaupunkisuunnittelussa. Ongelmallisina koettiin kokemustiedon ja sen tuottamisen sovittaminen suunnittelun tiiviiksi koettuun tahtiin, jo nyt laajojen asiakokonaisuuksien ja tiedon määrien omaksuminen sekä kokemustiedon sovellettavuus suhteessa muuhun suunnittelussa hyödynnettävään tietoon.

Kohti yhdenvertaista kaupunkitilaa

Kokemustiedon arvo ymmärretään keskeisenä tiedon muotona kaupunkisuunnittelussa. Kaupunkisuunnitteluprosesseissa mukana olevat haastateltavat tunnistivat nykyisin menetelmin saavutettavan tiedon osittaisuuden. Lisäksi osallistuminen suunnitteluprosessiin edellyttää erityistä aktiivisuutta. Suunnittelussa pitäisikin voida hyödyntää mahdollisimman laajan kaupunkilaisten joukon kokemustietoa.

1. Pilottihanke kokemustiedosta kaupunkisuunnittelun tukena

Esitämme pilottihanketta, jossa *hankitaan kokemustietoa kaupunkisuunnittelun tai -uudistamisen kohteena olevalta alueelta kohdennetun etnografian menetelmin* eli erilaisia haastatelu- ja havainnointimenetelmiä hyödyntäen. Kokeilu vaatii tiivistä yhteistyötä etnografisen tutkimuksen tekijöiden ja kaupunkisuunnittelijoiden välillä. Näin kokemustieto saadaan palvelemaan kaupunkisuunnittelijoita mahdollisimman hyvin.

Etnografinen osuus tulee toteuttaa suunnitteluprosessin alkupäässä, jotta siitä saatu tieto voidaan ottaa tarpeeksi hyvin huomioon varsinaisessa suunnittelussa. Pilottihankkeen tavoitteena on luoda *malli, jonka avulla etnografinen tieto ja kokemustiedon hyödyntäminen integroidaan fokusoidusti osaksi suunnitteluprosessia*.

Pilotoinnin aloittaminen edellyttää kaupunkien kaupunkisuunnittelusta vastaavien tahojen sitoutumista kokeiluun ja kaupunkien taloudellista tukea etnografisen selvityksen toteuttamiseen.

2. Yhdenvertaisten kohtaamisten tiloja kehitettävä kaupunginosatasolla

Aineistomme perusteella eri taustoista tulevien kaupunkilaisten kohtaamista tapahtuu ennen kaikkea kaupallisissa tiloissa. Muut turvallisiksi koetut kohtaamisen tilat olivat usein kulttuurisesti eriytyneitä. Yhdenvertaisten, mahdollisimman laajasti alueen asukkaita yhdistävien tilojen toteuttaminen ei välttämättä vaadi uusia tiloja vaan tiloissa tapahtuvien toimintojen kehittämistä.

Yhdenvertaiset tilat koetaan kaikille avoimiksi, ja ne tarjoavat kaikille mahdollisuuksia mielekkääseen toimintaan. Tähän suuntaan tiloja voivat kehittää monet kaupungissa toimivat tahot, kuten kirjastot, järjestöt tai myös kaupalliset toimijat. Kaupungeilla voi kuitenkin olla tärkeä rooli toiminnan kehittämisessä haluttuun suuntaan.

Yksi hankkeemme rinnalla kehitetty idea on *yhdenvertaisen kaupunkitilan sertifiointi*, johon voi tutustua Kokeilun paikka -sivustolla (<https://www.kokeilupaikka.fi/fi/experiment/322/>). Sertifiointijärjestelmän avulla voidaan tukea kaupunkilaisten yhdenvertaisuutta ja kulttuurista monimuotoisuutta. Ehdotamme, että *kaupungit ottavat aktiivisen roolin järjestelmän kehittämiseksi*. Sertifiointin käyttöönotto kannustaisi kaupungin alueellisia mikroyhteisöjä luomaan kosmopoliittisen suojan mahdollistavia tiloja. Näin voidaan edistää sosiaalisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden toteutumista kaupunkiympäristössä.

Julkaisut:

Tiina-Riitta Lappi & Pia Olsson 2018: Encounters and Avoidances in suburban spaces. Experiencing Cultural and Social Diversity in a Multicultural City. – Ethnologia Scandinavica, Vol. 48.

Karoliina Ojanen 2018: Erojen yhdentekevyydestä jokapäiväiseen rasismiin. Monikulttuurisia kohtaamisia Helsingin lähiöissä. – Alue ja ympäristö 1/2018.

Karoliina Ojanen 2018: Pysähdyttävä paikat. Videoitu kävelyhaastattelu etnografisena menetelmänä. – Elore 2/2018.

Hankkeen tekijät:

Yliopistonlehtori, dosentti Pia Olsson
pia.olsson@helsinki.fi

Karoliina Ojanen
karoliina.ojanen@helsinki.fi

Tiina-Riitta Lappi
tiinariitta.lappi@gmail.com

Jaettu kaupunki -blogi:
<https://blogs.helsinki.fi/jaettu-kaupunki/>

Kaupunkitutkimus- ja metropolipolitiikka -tutkimus ja -yhteistyö-ohjelma

Vuosina 2010–2018 toteutettu Kaupunkitutkimus- ja metropolipolitiikka -tutkimus ja -yhteistyöohjelma on metropolialueen korkeakoulujen, kaupunkien sekä kahden ministeriön välinen tutkimus- ja yhteistyöohjelma, jonka tavoitteena on edistää monitieteistä, korkeatasoista ja metropolialueen erityispiirteistä lähtevää kaupunkitutkimusta sekä siihen tukeutuvaa kehittämistoimintaa.

Ohjelman keskeinen tehtävä on kehittää ja rahoittaa horisontaaliseen yhteistyöhön perustuvaa kaupunkitutkimustoimintaa ja tutkimustulosten soveltamista sekä päätöksenteon tueksi että hyvien käytäntöiden ja toimintamallien kehittämiseksi. Erityistä huomiota kiinnitetään kaupunkitutkimustiedon hyödynnettävyyteen ja levittämiseen metropolialuetta kehitettäessä.

Ohjelman vuosittain myöntämä hankerahoitus kohdentuu mukana olevien kaupunkien ja valtiotoimijoiden yhdessä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen edustajien kanssa laatimaan ohjelmaan liittyviin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin.

Hankkeessa mukana:

